

ای زن مقصر تویی گر تقصیر تو نبود باز مقصر تویی

مهوش حسینی

۱- تأثیر نامطلوب بر سلامت جامعه:

ناباروری به عنوان یکی از عوامل استرس زا می تواند زندگی زوجین را از زوایای مختلف تحت تأثیر قرار دهد، به گونه ای که باعث خشونت شوهران در مورد زنان نابارور خود شود و آسیب های جدی را در روابط بین فردی به وجود آورد؛ و این مسئله نه تنها بر سلامتی افراد با همسران، بلکه بر سلامت جامعه نیز تأثیری نامطلوب دارد. (تبریزی، ۱۳۸۹: ۸)

۲- ترس و اضطراب زنان از طرد اجتماعی، ترک همسر، طلاق و یا زندگی چند همسری:

مرور مطالعات در بسیاری از مناطق جهان بیانگر این است که زنان بار اصلی ناباروری را به دوش می کشند. این بار ممکن است شامل سرزنش به دلیل شکست در فرزند آوری، پریشانی، اضطراب، غم و اندوه، ترس، طرد از اجتماع، تهدید به ترک و طلاق و یا زندگی چند همسری شوند. فرهنگ عمومی جامعه ایران نیز از نقطه نظر مذهبی و تاریخی، فرزندان را موهبت الهی قلمداد می کند و بی فرزندی را امر ناخوشایندی می شمرد. اصطلاح «کور بودن اجاق» در جامعه ایرانی به خانواده های بدون فرزند اطلاق می شود. این هنجارهای حاکم بر خانواده عموماً از پشتوانه فرهنگی نیز برخوردارند (عباسی شوازی، ۱۳۸۴: ۹۲)

۳- آسیب دیدن کارکردهای نظام خانواده: در رویکرد نظریه سیستمی به خانواده، خانواده به عنوان سیستمی با سایر نظام ها مانند نظام خانواده زن، خانواده مرد، و سایر نظام های متعامل در ارتباط است. تمامی عناصر نظام در پدیدارها و رخدادها سهم می باشند، با هم کار می کنند، تغییر می یابند، بیمار می شوند و با هم درمان می شوند. (استریت ۱۳۷۶). برای حل مشکلات نیز لازم است تا چند نسل خانواده مورد ملاحظه قرار گیرند.

طبق این نظریه در طول چرخه زندگی خانوادگی، یک سری مراحل قابل انتظاری وجود دارد که بیشتر مردم آن را به طریق قابل پیش بینی طی می کنند. پدر و مادری به عنوان یک مرحله زندگی، نشان دهنده تثبیت یک خانواده جدید می باشد و ناباروری باعث می شود که زوجین به مرحله پیش بینی شده پدر و مادری منتقل نشوند، نظم فعالیت های زندگی و نقش های افراد بهم بریزد و کارکردهای خانواده آسیب ببیند. (برنز، کاونگتون، ۲۰۰۰) (همان: ۹۵)

۴- رواج باورهای غلط در ارتباط با این که

متن بالا گزیده ای از فصل اول کتاب «سنگی بر گوری» آل احمد است که نشان از جایگاه و اهمیت فرزند آوری در فرهنگ ایرانی دارد و تا حدودی می توان گفت: بر سر این موضوع فرقی بین روشنفکران و افراد عامی جامعه نیست، لذا فرقی ندارد که سیمین دانشور و یا جلال آل احمد باشی، یا یک زن و مرد عامی بیسواد. آل احمد در اتوبیوگرافی خود در این کتاب، با اشاره به مسئله ناباروری خود و همسرش به اهمیت و حساسیت این موضوع در فرهنگ و سنت ایرانی اشاره داشته و فرزند را سنگی بر گور پدر خویش و بقای نسل معرفی می کند. نکته حائز اهمیت این کتاب این است که جلال با علم به این که می دانست علت ناباروری وی مردانه است اما تحت تأثیر اطرافیان و فرهنگ جامعه؛ همسرش را در این ناباروری مقصر می دانست.

فرهنگ عمومی

جامعه ایران نیز

از نقطه نظر مذهبی و تاریخی، فرزندان را موهبت الهی قلمداد می کند و بی فرزندی را امر ناخوشایندی می شمرد. اصطلاح «کور بودن اجاق» در جامعه ایرانی به خانواده های بدون فرزند اطلاق می شود. این هنجارهای حاکم بر خانواده عموماً از پشتوانه فرهنگی نیز برخوردارند

بنابراین فرزند آوری در جامعه ایران یکی از هنجارهای حاکم بر نظام خانواده ایرانی است که ناباروری به عنوان یک پدیده ناخوشایند می تواند بنیان های آن را دچار تزلزل کند. لذا ناباروری به عنوان پدیده ای با ماهیت زیستی، هم زمان ابعادی اجتماعی - روانی دارد. از این رو، بروز پیامدهای اجتماعی - روانی به دنبال تشخیص ناباروری پدیده ای قابل انتظار است. به همین منظور در این نوشتار به بررسی برخی پیامدهای اجتماعی منفی ناباروری به شرح زیر اختصاص یافته است.

تا سال های متمادی در اکثر مناطق جهان، ناباروری یک مشکل زنانه قلمداد می شد و روش های درمانی نیز توسط زنان پیگیری می شد. عوامل مختلف فرهنگی، پزشکی و تاریخی در ایجاد این نگرش موثر بوده اند. به ویژه در فرهنگ هایی که مردان مظهر اقتدار و قدرت محسوب می شوند، مردان تمایلی ندارند که مشکل خود را اظهار کنند. همچنین در اماکن عمومی و با محیط کار از اینکه دیگران آنها را افرادی ناقص تلقی کنند، همواره در ترس و اضطراب بسر می برند به همین دلیل در این مناطق مسئولیت ناباروری به عهده زنان است. در جامعه ایران بسیاری از مردان علیرغم این که به تشخیص پزشکان نابارور شناخته می شوند، حاضر به قبول این واقعیت نیستند و همسران خود را مقصر می دانند.

ناباروری از نظر پزشکی عبارتست از «بارور نشدن یک زوج پس از یک سال تماس جنسی منظم بدون استفاده از روش های پیشگیری از بارداری (لانفلد و دیگران، ۲۰۰۴، لارسن، ۲۰۰۰)» (عباسی شوازی، ۱۳۸۴: ۹۲)

«ما بچه نداریم من و سیمین، بسیار خوب این یک واقعیت است. اما آیا کار به همین جا ختم می شود؟ اصلاً همین است که آدم را کلافه می کند... چهارده سال است که من و زمن مرتب این سوال را به سکوت از خودمان کرده ایم. و به نگاه و گاهی با به روی خود نیاوردن، نشسته ای به کاری؛ و روزی است خوش؛ و دور برداشته ای که هنوز کله ات کار می کند؛ و یک مرتبه احساس می کنی که خانه بدجوری خالی است.

و یاد گفته آن زن می افتی (دختر خاله مادرم) که نمی دانم چند سال پیش آمده بود سراغمان و از زبانش در رفت که: تو شهر، بچه ها توی خانه های فسقلی نمیتواند بلولند و شما حیاط به این گندگی را خالی گذاشته اید... و حیاط به این گندگی چهارصد و بیست مربع است. اما چه فرق می کند؟ چه چهل متر، چه چهل هزار متر. ولی خالی است، خالی است دیگر. واقعیت همین است...» (آل احمد، ۱۳۹۰: ۷-۸)

حمایت های اقتصادی و اجتماعی فرزندان و مراقبت در دوران بیماری، تداوم زندگی، دسترسی به احترام و موقعیت اجتماعی برتر تبیین نمود. که از میان آنها تداوم زندگی و ترس از جدایی و ازدواج همسر مهم ترین عامل و انگیزه برای درمان بوده است.

۷- افزایش فقر در بین زنان:

ناباروری عاملی است که باعث فشار اقتصادی و افزایش فقر در میان زنان نابارور شده است. مفهوم زنانه شدن فقر که به سهم نابرابر و بیشتر زنان از فقر در مقیاس جهانی اشاره دارد (شادی طلب، ۱۳۸۳) در میان زنان نابارور پررنگ تر می شود. به گونه ای که می توان مشکلات زنان نابارور را در درون مجموعه ای از عوامل فقر، نابرابری های جنسی و دسترسی نابرابر به منابع در نظر گرفت. (همان: ۱۰۴)

۸- اختلال در روابط زناشویی طلاق، کاهش اعتماد به نفس و احساس درماندگی:

ناباروری می تواند باعث اختلال در کیفیت روابط زناشویی، جدایی، طلاق، کاهش اعتماد به نفس، احساس طرد شدن و درماندگی و در نتیجه منجر به افسردگی شود. (رک. بهدانی، ۱۳۸۳) (ریاحی، ۱۳۹۱: ۱۵۷)

۹- بازنمایی فرهنگی منفی از ناباروری در زبان روزمره مردم و منزوی شدن افراد نابارور:

بازنمایی فرهنگی منفی از ناباروری در زبان روزمره منعکس شده است: برای مثال ناباروری هم ردیف اصطلاحاتی نظیر: نازا، بی ثمر، فاقد میل جنس، عقیم و بی حاصل قرار داده می شود. در رسانه ها، زن نازا اغلب به عنوان فردی دچار عقده روحی یا بی امید توصیف می شود. پس تعجب چندانی ندارد که تجربیات گزارش شده افراد نازا با نوعی احساس از خود بیگانگی، ناکامی، احساس گناه و منزوی شدن همراه باشد. (همان: ۱۵۸)

۱۰- منفی بودن ناباروری در مردان و زیر سوال رفتن قدرت مردانگی و نیرومندی آنان:

گرچه در مقایسه با مادر شدن، پدر شدن چندان برای هویت مرد اهمیت ندارد، با این وجود مشکلات ناباروری در مردان نیز امری منفی دانسته می شود و اهمیت نیرومند بودن یا قدرت مردانگی مردان نابارور را زیر سوال می برد. (همان: ۱۶۰)

در بسیاری جوامع

همسر، خویشاوندان همسر و همسایگان تجربه کرده اند و در مواردی حتی معلوم است که ناباروری علت مردانه دارد، زنان به دلیل این که تحت فشارهای روانی و اجتماعی زیادی هستند اقدامات درمانی را پیگیری می کنند و مردان از طریق انکار مشکل، اجتناب از استفاده همه اشکال تشخیص و درمان ناباروری و مقصر دانستن همسرانشان رنج و داغ ناشی از ناباروری را در خود کاهش می دهند.

آل احمد

در اتوبیوگرافی خود

در کتاب «سنگی بر گوری»، با اشاره به مسئله ناباروری خود و همسرش به اهمیت و حساسیت این موضوع در فرهنگ و سنت ایرانی اشاره داشته و فرزند را سنگی بر گور پدر خویش و بقای نسل معرفی می کند. نکته حائز اهمیت این کتاب این است که جلال با علم به این که می دانست علت ناباروری اطرافیان و فرهنگ جامعه؛ همسرش را در این ناباروری مقصر می دانست.

در بسیاری جوامع مانند نیجریه، موزامبیک، و بنگلادش نیز زنان نابارور از بسیاری مراسم و آداب اجتماعی محروم می شوند. افراد جامعه آنها را به عنوان افرادی شرور در نظر می گیرند. زنان نابارور در معرض خشونت خانگی و رفتارهای توهین آمیز از جانب همسر و خانواده اش قرار دارند و همسر فرد مجاز به ترک زن و ازدواج مجدد می باشد. (ونبلن گریس: ۲۰۰۴) (همان: ۱۰۳)

۶- ترس از دست دادن پایگاه اجتماعی و ایجاد انگیزه بیشتر در زنان برای درمان ناباروری:

طبق برخی از مطالعات انجام گرفته زمانی که پایگاه اجتماعی و رفاه زنان وابسته به تعداد فرزندان باشد، زنان نابارور انگیزه بیشتری برای درمان دارند و مهمترین عاملی که آنها را نگران میکند ترس از بهم خوردن نظام خانواده، طلاق، متارکه، و ازدواج همسر می باشد. این موضوع به ویژه در کشورهای آفریقایی و آسیایی صدق می کند و هیچ چیز به اندازه ناباروری رابطه زوجین را تهدید نمی کند. (ایونز: ۲۰۰۴) همچنین انگیزه درمان را در میان زنان نابارور ایران را می توان با عواملی چون

ناباروری یک مشکل زنانه است: میسن (۱۹۹۳) بیان می کند که تا سال های متعددی در اکثر مناطق، ناباروری یک مشکل زنانه قلمداد می شد و روش های درمانی نیز توسط زنان پیگیری می شد. عوامل مختلف فرهنگی، پزشکی و تاریخی در ایجاد این نگرش موثر بوده اند. به ویژه در فرهنگ هایی که مردان مظهر اقتدار و قدرت محسوب می شوند، مردان تمایلی ندارند که مشکل خود را اظهار کنند.

همچنین در اماکن عمومی و یا محیط کار از اینکه دیگران آنها را افرادی ناقص تلقی کنند، همواره در ترس و اضطراب بسر می برند به همین دلیل در این مناطق مسئولیت ناباروری به عهده زنان است. در جامعه ایران بسیاری از مردان علیرغم این که به تشخیص پزشکان، نابارور شناخته می شوند، حاضر به قبول این واقعیت نیستند و همسران خود را مقصر می دانند و پس از چندین بار ازدواج و عدم موفقیت این موضوع را قبول می کنند.

همان طور که در مقدمه مبحث ناباروری اشاره کردیم؛ جلال آل احمد یکی از جمله مردان طبقه روشن بین جامعه ایران بوده که در زمان حیاتش به این قضیه اعتراف می - کند و در کتاب «سنگی بر گوری» شرح می دهد که با وجود آن که از همان ابتدا پزشکان علت ناباروری وی را مردانه تشخیص داده بودند، اما تحت تأثیر اطرافیان، همسرش را نیز در ناباروری مقصر می دانست. این عمل باعث شده که همسرش تا مدت ها اقدامات درمانی سخت از جمله جراحی لوله تخمدان و ... انجام دهد.

نتایج برخی مطالعات حاکی از این است که برخی از زنان از ترس همسران خود و تهدید آنان به طلاق، خود را نابارور معرفی کرده اند. این یافته ها بیانگر این است که چگونه زنان تحت یک نظام پدرسالاری از ناباروری رنج مضاعف می برند، به گونه ای که حتی زمانی که همسرانشان نابارور هستند؛ باید بهای ناباروری همسرانشان را نیز پردازند. (همان: ۱۰۱-۱۰۳)

۵- سرزنش زنان نابارور از جانب همسر، خویشاوندان همسر و همسایگان:

اینهورن (۲۰۰۳-۲۰۰۴) در مطالعات خود در مصر به این نتیجه رسید که به دلیل نظام پدر سالاری حاکم بر این جامعه، زنان مصری ازدواج کرده با مردان نابارور مشکلات و سرزنش های زیادی را از جانب

منابع: ۱- عباسی شوازی، محمد جلال و دیگران، ناباروری و تجربه زیسته زنان نابارور: مطالعه موردی در تهران، مجله پژوهش زنان، پاییز ۱۳۸۴، شماره ۳-۲، آل احمد، جلال، سنگی بر گوری، انتشارات پیرامید، چاپ اول، ۱۳۹۰. ۳- تبریزی، غلامرضا و دیگران، تأثیر ناباروری زنان در بروز اختلالات جنسی و همسر آزاری نسبت به آنان، پژوهشنامه زنان، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، شماره ۴-۲، عباسی شوازی، همان. ۶- همان. ۷- همان. ۸- همان. ۹- همان. ۱۰- ریاحی، محمد اسماعیل و دیگران، بررسی تفاوت های جنسیتی در پیامدهای روانی - اجتماعی ناباروری در بین مراجعین به ناباروری شهر یزد، مطالعات راهبردی زنان، تابستان ۱۳۹۱، شماره ۵۶، ۱۱- همان. ۱۲- همان.